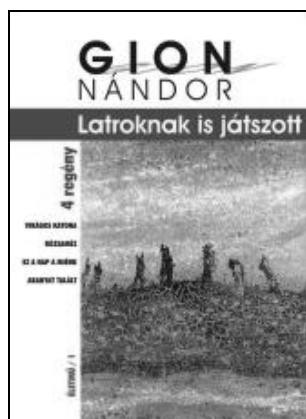

Az életműkiadások jogosultsága

GION NÁNDOR NÉGY REGÉNYE

Noran Kiadó
Budapest, 2007
928 oldal, 3999 Ft

Lehetséges, hogy lassan „egyenesbe jön” a könyves szakma. Úgy látszik, hogy a szakmai kánonok és a média vezényelte üzletei kampányok egyformán számítanak az olvasás fölértékelődésére, az olvasói igények növekedésére. Ezt a feltevést az életműkiadások gyarapodása támasztja alá. Lőrinc L. László, Méhes György, Moldova György vagy Rejtő Jenő összes munkái éppen úgy megjelennek a kínálatban, mint Esterházy Péter, Grendel Lajos, Kertész Imre, Konrád György vagy Nadas Péter művei. S akkor még nem is szoltunk a klasszikusokról: az Osiris kiadta szerzőkről, a Tiszatáj által megjelentett Baka István műveiről, illetve a Kalligram által közrebocsátott Krúdy-kiadásról. Ebbe a sorba állt be a budapesti Noran Kiadó, amikor hozzákezdett az „Életmű sorozat»-ba illesztett Gion Nándor összes műveinek kiadásához.

A Noran Kiadó 2004-ben már megjelentetett egy kötetet, *Mit jelent a tők alsó?* címen. Ez a kiadvány, mint hirdette, „a közelmúltban elhunyt Gion Nándor valamennyi hagyatékban maradt novelláját, elbeszélését, »naplójegyzeteit» tartalmazza.” Az érdeklődő megtudhatta: a „kötetet Valcsicsák Dóra szerkesztette, olyan írások felhasználásával, amelyek korábban nem jelentek meg kötetben, hanem folyóiratok, napilapok közölték őket.” A Kiadó akkor még inkább reklám célból közölhette ezeket az állításait, hiszen a szerkesztés legalább olyan pontatlan és szakszerűtlen volt, mint az a kijelentés, hogy „valamennyi” korábban meg nem jelent művet közre adták volna. Azóta öröndetes változás történt! A sorozat szerkesztését az elhunyt író barátja, Füzi László irodalomtörténész, a Forrás főszerkesztője vette kézbe. A Németh László-kutatásokról ismert irodalmár nemcsak a Gion-művek sajtó alá rendezését ellenőrizte, hanem gondja volt arra is, hogy olyan valakit kérjen fel az Utószó megírására, aki segít az olvasóknak eligazodni mind a Gion-életműben, mind a Gion-művek magyar recepciójában. Pécsi Györgyi avatottan szól a kettős világról: arról is, amelyet a Gion-regényekből ismerünk meg, s arról is, amelyben ezek a művek megszülettek!

Öt éve, 2002. augusztus 27-én lépett át Gion Nándor egy másik dimenzióba, ránk hagyva személyes világának tükörcserepeit. Ezekből kell(ene) nekünk összeállítani azt a képet, amelyről inkább művekben vallott – az önmagát ábrázolót –, s azt a világot, amelyben ő is élt, amelyben mi élünk. A leendő életmű-sorozat nemcsak a magyarországi iro-

dalomkedvelők adósságát törlesztheti, hanem az irodalomtörténészek kezébe is a Gion-életmű hiteles szövegeit adhatja.

A szenttamási születésű, Újvidéken és Szabadkán élő, majd Budapestre költöző író akarva-akaratlanul Ady Endre példáját követte: ha nem is tudatos ciklusokban írta, de ilyenekké formálhatók az alkotásai. Sőt kis jóakarattal azt is állíthatja a szövegek ismerője, hogy a ciklusokon kívül abban is hasonlítható Adyhoz, hogy rendezett halmazként felfogható életművet hagyott maga után.

Az író részben megírta családja történetét: a megjelölt 1898-as dátum látszólag a legkorábbi ismert évszám (ekkor indul a *Virágos katona* cselekménye), de az avatott olvasó „visszafelé az időben” szinte az 1848–49-es szabadságharcig tud nyomozni. Anyai nagyapja, Rojtos Gallai István személyes élettörténete az 1950-es évek elején ér véget. Szeretném figyelmeztetni az olvasókat, hogy nagyon ne keressenek valós személyneveket, Gion nem Grecsó Krisztián. Egy későbbi diákpályázat adott lehetőséget arra, hogy irodalomtörténeti helyességgel feltáruljon egy-két szereplő igazi alakja, például Török Ádámé.

Az 1950-es, majd '60-as éveket Gion Nándor a gyermek és a kamasz szemszögéből ábrázolja; a sorozatszerkesztőnek nem lesz nehéz „összeraknia” a műveket *A kárókatona még nem jött vissza* című ifjúsági regénytől a *Börtönről álmodom mostanában* című regényig. Ezekben az alkotásokban megjelenítette a jugoszláviai magyarság és a kisebbségi írói lét szinte minden fontosabb problémáját. Nem vagyok biztos abban, hogy a Gion-prózát ilyen módon közre lehetne bocsátani, eltérve a megjelenés időrendjétől (bár a „négy regény” közreadása ilyen koncepciót is lehetővé tesz).

Végül következhetnének az 1980-as évek végétől írt művek, amelyek nemcsak az összeomlásról, a rendszerváltásról szólnak, hanem a helykeresésről is. Gion hősei, s talán maga az író is, Szakállas Ábel módján szeretnék megtalálni az otthonukat ebben a felfordult világban, vagy legalábbis otthonossá és emberivé tenni azt a környezetet, amely nekik jutott (menekvésül? büntetésül? sorsként?). Hogy miképpen jut el a hatvanegy éves író Szegedig, arról azonban már ezek a művek keveset mondanak – itt nagyobb szerepe van az irodalmi és társasági/baráti befogadásnak. Erről is szívesen olvasnának a Gion-olvasók.

Érdekes univerzum a négy regénybe foglalt teremtett világ. Függetlenül a keletkezés időpontjától – a *Virágos katona* 1973-ban, a *Rózsaméz* 1976-ban, az *Ez a nap a miénk* 1997-ben, az *Aranyat talált* 2002-ben jelent meg – Gion világa a mi világunk. A Budapest-Belgrád közötti Szenttamás és környéke (Bácsalmásig, Szegedig, Szabadkáig) más és más képet mutat az Osztrák–Magyar Monarchiában, a Szerb–Horvát–Szlovén, majd Jugoszláv Királyságban, a Magyar Királyságban s végül a Jugoszláv Szocialista Köztársaságban. A különbségek mögött azonban ott vannak a közös vonások is. A történelmi időben élő embereket egyszerre feszíti egymásnak a szociális kérdés (csavargó cigányoktól Váry János középirtokos nemesig, napszámos parasztoktól gazdag téglagyárosig) és az etnikai különbözőséget politikai problémává alakító történelmi körülmények (találkozunk cigányokkal, magyarokkal, svábokkal, szerbekkel és zsidókkal az egybekötött regényekben). Érdekes, hogy a vallási különbségnek csekély szerep jut, pedig van itt nem egy felekezet, a katolikustól az evangélikuson és ortodoxon át a zsidóig. Az írónak sikerül az, ami Miroslav Krležának a történelmi nagyregényben, (*Zászlók*) és a groteszk-humoros utópiában (*Ban-kett Blitvában*): megteremteti a közép-kelet-európai világot tárgyilagosan megmutató,

élő modellt! Hogy ez a modell mennyire azonos a földrajzi Szenttamással, azt az oda zarándoklók megvizsgálhatják (szívesen fogadják őket a szenttamásiak) – de az igazi olvasónak nem szükséges a valós helyet azonosítani: aki belép a regényfolyamba, az saját partjaival, életpasztalataival szembesítheti az olvasottakat. Én mindig a jánoshalmi utcákon, házakban képzeltem el a történetet, gyermekkorom ismerősei jelentek meg, akár beszédmodorukban is, szinte személyes ismerősként követtem a szereplők történetének alakulását.

Gion szereplői nem kitalált figurák – ugyanakkor igaz rájuk Gustave Flaubert szállóigévé vált mondása: Bovaryné én vagyok. Mert az író úgy formálja jellemüket, személyiségüket, hogy a mester, Kosztolányi Dezső is büszke lehetne rá. Különösebb erőfeszítés nélkül az összes szereplő „Gion előtti” történetét éppen úgy meg lehetne írni, mint a „Gion utáni”. Hétköznapi létünkben szakasztott hősök és antihősök ők, akik erkölcsi állásfoglalásra készítetnek. Közünk lesz minden figurához, Szentigaztól Krebs Rézin át Török Ádámgig, a Csoszogóig. De nemcsak a szereplők kényszerítenek arra, hogy az azonosulás és/vagy elkülönülés választát fogalmazzuk meg, hanem az események is. S itt a történelmi idők köztudott és titkolt történései mellett a fiktív cselekmény döntéshelyzetei is ugyanezt kívánják. Persze, egyszerű, négy részes kalandregényként is olvasható a *Latroknak is játszott*, legfeljebb a második mű elbeszélés módja okozhat meglepetést.

Talán nem is a témaválasztás a nyitja a „négy regény” varázsának, hanem az ábrázolás módja. A magyar irodalomtörténetben Gion Nándor alkotásai kapcsán merült fel az első között a dél-amerikai ún. „mágikus realizmus” magyar nyelvű megjelenése. Gabriel García Márquez és társainak világsikere olyan ábrázolási technikákat alakított ki, amelyekhez hasonlóval Gion is él (s egyáltalán nem vagyok bizonyos abban, hogy tőlük vette volna át, bár a megerősítés tagadhatatlan). Fontos különbség a mitikus és a való világ összeszövődésének hiánya – ezt nem helyettesíti a „virágos katona-motívum”. Lehetséges, hogy a magyar olvasónak ezen kívül hiányzik a szexualitás részletező trópusi-mediterrán megjelenítése, azonban a helyi erkölcsi normákhoz ez nem illett (még ha a tett igen – gondolkunk az elbeszélő-főhős magánéleti kalandjaira).

Legalább ilyen fontos a „kistörténet” rehabilitációja. Pontosabban az örkényi egypercesek és a hrabali novellák születésével szinte egykorú a gioni rövid-történet kialakulása. Hogy ebben milyen szerepe volt a jókai-mikszáthi anekdotahagyománynak, a kosztolányicsáthi pszichológiai pillanatképnek, azt nem tudom megítélni. Ha az író vallomásaira és visszaemlékezéseire gondolunk, akkor legalább ekkora szerepet kell tulajdonítani az élőszóbeli esettörténetnek. A mindenkire és mindenre szenvedélyesen figyelő író nemcsak rögzítette emlékezetében a hallott történeteket, hanem olyan „hallgatói” tulajdonsággal rendelkezett, hogy környezetében az emberek vágytak „kitárulkozni”. Utolsó elbeszélő alteregója, a nevét később elhagyó M. Holló János hasonlított leginkább ebből a szempontból teremtőjére.

Valószínű, hogy ehhez a rövid-történethez kapcsolható a Pécsi Györgyi által hosszan elemzett elbeszélés mód megvalósítása is. Az Utószó példái nemcsak a nyelvi bravúrról tanúskodnak, hanem azokról a kommunikációs helyzetekről, amelyekben valóssá lényegül a teremtett szituáció. Nem véletlen, hogy az eltávozott írónkban az egyik legnagyobb huszadik századi mesélőt veszítettük el. Gion Nándor elbeszélője úgy viszi a történetet, úgy fonja a szót, hogy elfeledkezünk az időnkéről, teljesen beolvadunk a Mester szövegébe.

Végül beszélni kell a négy regény kompozíciójáról. Rafinált egyszerűségük kínálja a minősítést: vehetjük a *Virágos katonát* a beavatás, a *Rózsamézet* a férfikor regényének, az *Ez a nap a mienk* lehetne az emberi tartás mintakeresése, az utolsó mű pedig a hétköznapi kém-kalandregény példája. Lehetne..., de vizsgálhatjuk ezeket az alkotásokat akár személyiségrajzként és fejlődésregényként, társadalmi tablóként vagy a regényírás különböző válfajainak próbájaként is. Nagyon valószínű, hogy itt érhető tetten a tudatos író, a magyar szakos bölcsész-irodalmár. Érdeemes lenne megvizsgálni Gion dramaturgiai munkáit, vagy a regény kritériumait feszegető kísérleti műveit is (például *Ezen az oldalon*)!

Mindehhez azonban kézbe vehető szövegekre van szükség. A Noran Kiadó és az örökösök döntöttek: a magyarországi olvasók számára is hozzáférhetővé teszik a ritkán „felesben” megjelentetett műveket. Hiszen ki büszkélkedhet azzal, hogy birtokában vannak az újvidéki Forum által kiadott vagy az Ifjúságban, Új Symposionban (s talán számos más újságban) megjelentetett Gion-művek? Reméljük, hogy a sorozatszerkesztő a következő kötetekhez is ugyanilyen értékelő és eligazító Utószókat rendel – amíg nincs egy Gion Nándorról szóló monográfia, addig szükség lesz erre is. S az sem ártana majd, hogy egy utolsó lapon mellékelnék, hogy az adott Gion-mű mikor, hol jelent meg. Ez terjedelmi problémát nem okozna, de bibliográfiai támasza lehetne azoknak, akik többet akarnak foglalkozni a szerzővel. Várjuk az életmű-sorozat további köteteit! (Gion Nándor: *Latroknak is játszott Négy regény – Életmű sorozat I.* Noran Kiadó, Bp., 2007. 928 oldal Ára: 3.999,- Ft)

Árpás Károly

*Januári számunk
Hódmezővásárhely Megyei Jogú Város Önkormányzata
támogatásával jelent meg.*